

УДК: 327(4-672EU):327(497.11)
Примљено: 21. јануара 2010.
Прихваћено: 05. марта 2010.
Оригинални научни рад

Српска политичка мисао
број 1/2010.
год. 17. vol. 27.
стр. 17-42.

Миломир Стенић

*Факултет за међународну економију,
Мегатренд Универзитет, Београд*

ГЕОПОЛИТИЧНОСТ ШИРЕЊА ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И ПОЛОЖАЈ СРБИЈЕ

Сажетак

Стварање и ширење европске интеграције (ЕУ) углавном се схвата као економски и политички процес. Геополитички аспекти су маргинализовани, иако су управо они имали пресудан значај. У теоријском смислу, настанак европске интеграције заснива се на *Heartland-Rimland* концепцији Хладног рата, а у практичном геостратегијском смислу она је, заједно са НАТО, представљала амерички трансатлантски „мостобран“ на западу Евроазије. Припрема интеграције, њено формирање и процес ширења доказују постојање геополитичких узрока и последица, који нису престали да важе ни у постбиполарној епохи. ЕУ и НАТО су две комплементарне организације, а њихове територијалне експанзије су и данас усаглашени процеси. Упркос томе, у првој деценији 21. века раније потиснути геополитички интереси Русије у Европи су реактивирани. Они се заснивају на теоријским поставкама неоевроазијства, а спроводиће се постепено геополитичком употребом мреже гасовода и нафтовода који ће снабдевати енергетски зависну Европу. У контексту садашњег и будућег америчко-руског надметања за придобијање Европе позиционираће се Балкан, Србија и српске земље у целини.

Кључне речи: геополитика, експанзија, Европска Унија, НАТО, Србија

ТЕОРИЈСКИ И ПРАКТИЧНИ ИСТОРИЈСКО-ГЕОПОЛИТИЧКИ ТЕМЕЉИ ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Процес стварања и ширења европске интеграције¹⁾ је више-димензионалан, али се, у првом реду, наглашава његова економска, а тек потом и политичка димензија. Геополитички аспекти, по правилу, остајали су скрајнути и прећутани, што не значи да нису постојали. Напротив, посматрајући односе у свету после Другог светског рата, за време Хладног рата и током транзиционог, постбиполарног раздобља, тј. у полувековном периоду настанка, унутрашњег консолидовања и територијалне експанзије европске интеграције, геополитички мотиви, циљеви и интереси јесу били пресудно важни, али нису били експлицитно помињани. Формалне разлоге за такав став можда би требало тражити у „нацистичком греху“ геополитике, која је због ратне злоупотребе анатемисана и лицемерно сматрана ретроградном (псеудо)науком, иако се фактичка геополитичност света и Европе није смањивала. Рационални разлози били су много важнији – геополитичко наслеђе и парцијални национални интереси били би само сметња долазећој „идиличној“ епохи интеграционог преобликовања Европе под америчким патронатом. Штавише, и данас се постављање Европске Уније у научне координате геополитике догматски сматра „некоректним“, упркос чињеници да се не ради о виртуелној, него о јасно територијализованој категорији (4,3 милиона км²), која има бројну популацију (500 милиона становника), специфичан глобални географски положај, утицај и функцију, јасно уочљив трансгресиони фронталније према истоку и југоистоку, веома респектабилне „тврде“ и „меке“ чиниоце моћи...

У каквим условима и са каквом „мисијом“ је стварана европска интеграција? Глобална геополитичка матрица је концепцијски постављана упоредо са променама „стања на терену“ европског ратишта, тј. много раније од „експлозије“ европских идеја, њиховог институционализовања и зачетака фактичке интеграције у годинама непосредно после Другог светског рата. Иако је рат окончан 1945. године, његов „прелом“ десио се раније – заустављањем немачке офанзиве на Источном фронту победом Црвене армије у

1) Појам *европска интеграција* у овом тексту подразумева све променљиве облике и називе економског, политичког, правног, геополитичког и другог организовања у Европи – од иницијалне Европске заједнице за угаљ и челик (ЕЗУЧ) 1951. године, потом Европске економске заједнице (ЕЕЗ) 1957/58. године и Европске заједнице (ЕЗ) 1967. године, до Европске Уније (ЕУ) 1992/93. године, која и данас траје, шири се и чвршће се повезује на унутрашњем плану.

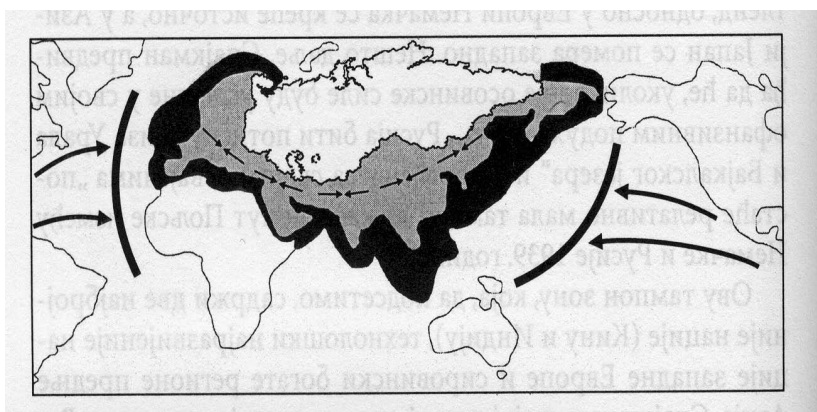
Московској, а потом и Стаљинградској и Курској бици²⁾. Запад, који су тада персонификовали САД и Велика Британија, није сумњао не само да је пораз Немачке неминован и са војног становишта „техничка ствар“ (темпо, износ обостраних губитака у људству и техници, економско исцрпљивање...), те да ће уследити совјетска контраофанзива према западу Европе, него да следи заузимање позиција за предстојеће извесно супарништво СССР (отелотворење телурократије) и САД (отелотворење таласократије). У тој борби за успостављање глобалног геополитичког поретка главни је „улог“ била и остала Евроазија.

Теоријски геополитички предлажак америчке визије будућег глобалног сучељавања сачинио је Спајкмен 1944. године³⁾. Његово позиционирање извора светске (над)моћи у *Rimland*-у као ободном евроазијском појасу заснивало се на старој и од краја 19. века већ практично оствариваној Мехеновој концепцији поморске моћи (*see power*), те више на модификацији него на негацији три варијанте Мекиндерове концепције моћи из 1904, 1919. и 1943. године (*Pivot Area – Heartland*)⁴⁾. Не само Спајкменова, него и трећа, коригована Мекиндерова концепција из 1943. године не могу се сматрати случајном коинциденцијом, већ непосредном последицом совјетских победа на Источном фронту. За америчку глобалну доминацију од

- 2) У Московској бици (2. октобар 1941. – 7. јануар 1942. године) спречено је опкољавање, блокирање, исцрпљивање и постепено уништавање главног града СССР Москве (слично опсади Лењинграда), чиме је „отупљена оштрица“ немачког *blitzkrieg*-а; у Стаљинградској бици (17. јул 1942. – 2. фебруар 1943. године) онемогућен је немачки прелаз преко Волге и продор према пределима богатим нафтом као неопходном војном ресурсу; у Курској бици (5. јул – 23. август 1943. године), највећој тенковској бици у досадашњој историји, рат је и формално преокренут, а контраофанзива Црвене армије добила је неопходне претпоставке.
- 3) У свом делу из 1942. године *Америчка стратегија у светској политици* (Nicholas Spykman, *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace & Co., New York, 1942.) Спајкмен следи мекиндеровску инерцију и даје предност *Heartland*-у, али у својој књизи *Географија мира*, постхумно објављеној 1944. године (Nicholas Spykman, *The Geography of the Peace*, Harcourt, Brace & Co., New York, 1944.), он потенцира посредничку улогу *Rimland*-а између копнене унутрашњости и океанских басена, те у тој ободној области Евроазије лоцира „кључ“ светске доминације.
- 4) Mahan, Alfred T. (2004), *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*, The Project Gutenberg Ebook. (оригинално издање 1890. године)
 Mackinder, Halford John (1904), „The Geographical Pivot of History“, *Geographical Journal*, 23(1904), The Royal Geographical Society, London.
 Mackinder, Halford John (1996), *Democratic Ideals and Reality*, National Defense University Press, Washington, DC. /електронско издање/ (оригинално издање: Henry Holt & Co., New York, 1919.)
 Mackinder, Halford John (1996), „The Round World and the Winning of the Peace“, у: *Democratic Ideals and Reality*, National Defense University Press, Washington, DC. /електронско издање/ (оригинално издање: *Foreign Affairs*, July 1943, Council on Foreign Relations, Inc., New York)

пресудног значаја је контрола *Rimland*-а, чија глобална стратегијска улога јесте да *Heartland* (СССР) држи у окружењу и не дозволи тој „моћи копна“ да приступи океанским обалама и акваторијама, те на тај начин угрози већ успостављену америчку „моћ мора“. Сходно томе, прворазредну улогу имају два макро-региона *Rimland*-а: пацифичко (далекоисточно) и атлантско (западноевропско) прочеље Евроазије. (скица 1) Дакле, приатлантска Европа, укључујући средоземни и балтички „залив“ Атлантика, има кључну геополитичку улогу. И већ крајем рата таласократски Запад (САД и Велика Британија) остварују важну аквизицију – искрцавањем у Нормандији остварује се не само тренутни, већ и будући трансатлантски мостобран (на Далеком истоку то је био Јапан). Западна Европа већ тада добија баријерну улогу против „руске опасности“ која би могла из дубине евроазијског *hinterland*-а да угрози јединог правог победника у Другом светском рату – САД. Крхкост успостављеног трансатлантског мостобрана требало је у послератним годинама додатно ојачавати геоекономском, геополитичком и геостратегијском „арматуром“, и то не само према западној страни Атлантика као „новог Медитерана“, већ и на унутаревропском плану.

Скица 1: Спајкменов *Rimland* са два кључна евроазијска прочеља – западноевропским и далекоисточним

Извор: Nicholas Spykman, The Geography of the Peace,
Harcourt, Brace & Co., New York, 1944. (p. 52)

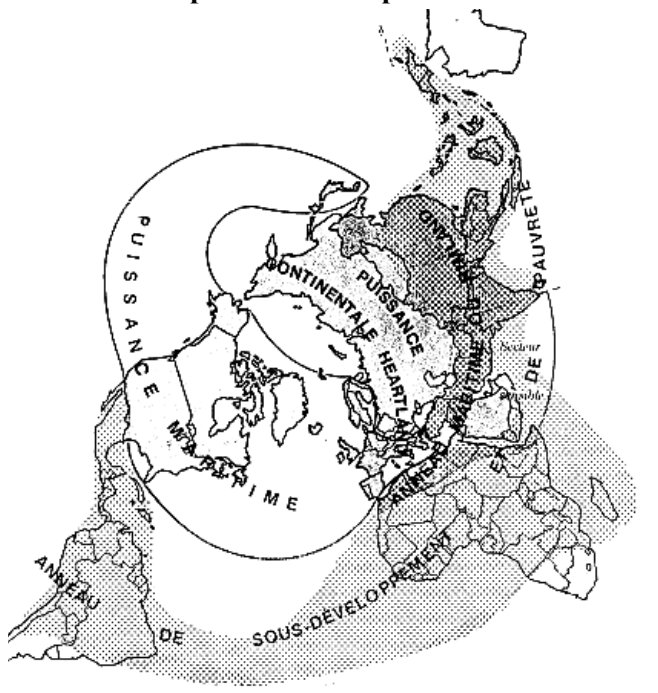
ИНТЕГРАЦИОНО ГЕОПОЛИТИЧКО „ПРЕПАРИРАЊЕ“ ЕВРОПЕ 1945-1950.

Као што се дисциплиновано прећуткује суштинска геополитичност европске интеграције, тако се занемарује и послератни период 1945-1950. године током кога се вршила темељна припрема западноевропског дела *Rimland*-а како би се тај простор уподобио за даљу проамеричку и трансатлантску мостобранску функцију. Чак и да је хтела, Европа томе није могла да се одупре зато што је 1945. годину дочекала као „политички патуљак“. До рата највеће, најмногљудније и економски најснажније земље биле су после њега „на коленима“: Немачка – поражена, срушена, са уништеном привредом и под управом победника; Италија – такође, побеђена и немоћна; Шпанија – опустошена ранијим грађанским ратом, под франкистичком диктатуром, проказана и маргинализована; Француска – понижена због ратне колаборације и са малим утицајем; Велика Британија – са оствареном „Пировом победом“, али и са ратном исцрпљеношћу која је јасно указивала на долазећи колапс империје; СССР – победник са великим људским и материјалним жртвама, а на Западу већ доживљаван као претња....

„Ударничку петолетку“ геополитичког препарирања Европе обележило је неколико реперних догађаја и процеса:

- Један говор Винстона Черчила, одржан 5. марта 1946. године на Вестминстер колеџу у Фултону (Мисури, САД) у присуству америчког председника Трумана, вратио је у употребу ранији термин *гвоздена завеса* („Од Шћећина на Балтику до Трста на Јадранском мору гвоздена завеса се спустила широм континента“), позивајући на заједничку одбрану атлантске заједнице од СССР и најављујући биполарну поделу Европе на две интересне сфере – америчку на западу и совјетску на истоку. Други говор, одржан 19. септембра 1946. године на Универзитету у Цириху, обично се сматра пресудно важном и аутентичном европском интеграционом иницијативом. Он се zaloжио за стварање “неке врсте Сједињених Европских Држава”, а први корак требало је да буде “партнерство Француске и Немачке”. Међутим, ако се чак и занемари да предложени назив неодолјиво подсећа на прекоатлантског савезника, индикативно је да се један тако угледни политичар победничке Велике Британије великодушно одриче водеће улоге своје земље и препушта је „осовини“ једног традиционалног колонијалног супарника (Француска) и ратног архи-непријатеља (Немачка);

Скица 2: Позиција Европе у евроазијским „кљештима“ америчке таласократске силе

Извор: Chaliand, Gérard; Rageau, Jean-Pierre (1983), *Atlas Stratégique – Géopolitique des rapports de forces dans le monde*, Fayard, Paris. (p. 25)

● „Дугим телеграмом” из Москве 1946. године и поста-
вљањем основа „Стратегије обуздавања” у *Foreign Affairs*-у 1947.
године⁵⁾, Џорџ Кенан, *de facto*, позвао је на операционализацију
Спајкменове геополитичке концепције и најавио почетак Хладног
рата⁶⁾. „Преливањем” Другог светског рата у Хладни рат, свет се
нашао у предворју новог сукоба. Евроазијска хладноратовска

5) На основу „Дугог телеграма“ од 22. фебруара 1946. године и вишемесечних процена послатне геостратегијске оријентације СССР, Џорџ Ф. Кенан, тадашњи водећи амерички „совјетолог“ и руководилац Тима за стратешко планирање, у јулском броју тромесечног часописа *Foreign Affairs* 1947. године објавио је текст „Изворишта совјетске политичке стратегије“ (под псеудонимом „Х“), где је концепцијски утемељио будуће америчко супротстављање наводном руском експанзионизму. „Тај чланак остаје као један од најзначајнијих текстова у историји дипломатије.“ Група аутора (1999), *Светска енциклопедија мира*, том 2, Завод за уџбенике и наставна средства, Центар за демократију; Гутенбергова галаксија, Београд. (стр.68)

6) Термин *Хладни рат* први је употребио саветник америчког председника Бернард Барух током једне дебате у Конгресу 1947. године, али истинским „оцем Хладног рата“ сматра

„кљешта“ јесу имала и далекоисточни „пипак“, али најделикатнија позиција припала је управо Европи, која се нашла непосредно између „чекића и наковња“ америчких и совјетских интереса. (скица 2) Дакле, Хладни рат, биполаризам и Гвоздена завеса представљају суштински важан геополитички и геостратегијски контекст без кога се не би остваривала економска и политичка димензија интеграције приатлантске Европе у другој половини 20. века.

• Труманова доктрина промовисана је 12. марта 1947. године као економска помоћ нестабилној Турској и грађанско-идеолошким ратом растрзаној Грчкој. Декларативно, она је требало да заустави ширење комунизма у ове две државе, али су главни разлози били геополитичке и геостратегијске природе – да је СССР успео да својој интересној сфери прикључи Грчку и Турску, заједно са Албанијом и Југославијом које су тој сфери већ (још увек) припадале, под својом контролом имао би планетарно важну балканско-малоазијску трансмисију, укључујући и зону Мореуза (Босфор и Дарданели), те Источни Медитеран, Блиски Исток, Суецки канал... То значи да би *Rimland* био пресечен, опкољавање *Hearthland*-а пропало, „Стратегија обуздавања“ онемогућена и глобална супремација америчко-британске „моћи мора“ доведена у питање. На крају, директном интервенцијом САД и Велике Британије против Маркосових герилци и левичарске револуције, Грчка, а заједно са њоме и Турска, укључене су у интересну сферу Запада.

• Маршалов план („План Европске обнове“) озваничен је 12. јула 1947. године, био је непосредан наставак Труманове доктрине, проширене са Грчке и Турске на земље западне и јужне Европе (изузимајући франкистичку Шпанију). План је званично трајао до 1951. године, а најбилнију помоћ добиле су Велика Британија и Француска – две за америчке интересе најзначајније приатлантске и „мостобранске“ земље. (скица 3) Америчка помоћ формално је, такође, образложена сузбијањем комунизма, али је њена главна функција била да ојача не само привредну и техничку, него и политичку, геополитичку, геостратегијску и осталу трансатлантску „конекцију“ Западне Европе са САД. Уосталом, наивно је очекивати да је Џорџ Маршал, будући да је и пре и после тадашње позиције Државног секретара САД (1947-1949.) био на високим и одговорним војним функцијама⁷⁾, упућивао помоћ Европи само из економ-

се управо Џорџ Кенан. Ипак, у теоријском смислу та заслуга, у првом реду, припада Николасу Спајкмену.

7) Џорџ Маршал (1880-1959) био је официр у Првом светском рату, бригадни генерал постао је 1936. године, начелник штаба Армије САД 1938. године, на реформама

ских и идеолошких разлога. Многи „европолози“ и данас сматрају да је управо Маршалов план био најзначајнији конкретан покретач европске интеграције.

Скица 3: Европске државе корисници помоћи Маршаловог плана

Извор: http://sr.wikipedia.org/Marshall_Plan.png

● Титово „историјско НЕ“ Информбиру 1948. године имало је непосредне идеолошко-политичке, економске и војне последице, али је мало пажње поклањано геополитичким импликацијама, које су у балканским, европским и глобалним оквирима биле још значајније. *Од 1945. до 1948. године* „друга“ Југославија припадала је телурократском источном блоку који се простирао од Пацифика до Медитерана, тј. до његовог важног Јадранског „залива“ који се дубоко уклинио на север, према централној Европи. Гвоздена завеса у настајању тада је била трасирана средином Јадранског басена. *После 1948. године* „друга“ Југославија прелази на стра-

војске и њеном повезивању са британском војском радио је 1939-1940. године, у Другом светском рату био је на високим командним функцијама и директно руководио операцијама америчке војске, „генерал са пет звездица“ постао је 1944. године. Учествовао је у стварању НАТО 1949. године, а 1950-1951. године био је Министар одбране САД. Године 1953. добио је Нобелову награду за мир(?!).

ну таласократског Запада и источном блоку дугорочно запречава стратешки приступ Јадрану и Медитерану. Гвоздена завеса тако се транслира са Јадрана у средишње делове балканског копна, што у евроазијским размерама не представља велико просторно померање, али је та промена имала изузетан светски квалитативан геополитички значај. Западноевропски део америчких евроазијских „кљешта“ у балканском сектору је већ тада показивао својства експанзивности и интегративности.

● После берлинске кризе 1948. године геополитичка и геостратегијска димензија трансатлантског повезивања и унутрашњег западноевропског интегрисања није се више прикривала економском и идеолошко-политичком маском – 4. априла 1949. године формиран је НАТО као северноамеричко-западноевропска трансатлантска војна алијанса под неприкосновеном командом САД. Од дванаест држава-оснивача, девет је било из приатлантске западне Еропе, а једна из јужне Европе (Италија). Медитеранско позиционирање комплетирано је хитрим укључивањем Грчке и Турске 1952. године, а централноевропско пријемом СР Немачке 1955. године, која је претходно створена од француске, британске и америчке окупационе зоне 23. маја 1949. године и геополитички „декодирана“ од некадашњег симбола телурукратије до дисциплинованог члана таласократског савеза.

Слично периоду после Првог светског рата, када из европског покушаја превазилажења посттрауматског синдрома настају интеграционе идеје и активности као што су Паневропски покрет 1923. године и Први паневропски конгрес у Бечу 1926. године, а потом и Бријанови предлози о европској интеграцији 1929. и 1930. године⁸⁾, постратни контекст у Европи и свету 1945-1950. године, на који се надовезивала колективна психоза страха од нове ратне претње, произвео је ренесансу „европске идеје“ и бројне институционализоване радње усмерене на остваривање економске и политичке интеграције на западу континента. Ти процеси су се прожимали и допуњавали са већ далеко одмаклим и изразито конкретнијим активностима на геополитичком и геостратегијском плану. Конгреси у Монтреу 27-31. августа 1947. године и Хагу 7-10. маја 1948. године били су зачетак деликатног *step by step* европског окупљања. Управо Конгрес у Хагу произвео је иницијативу Моне-

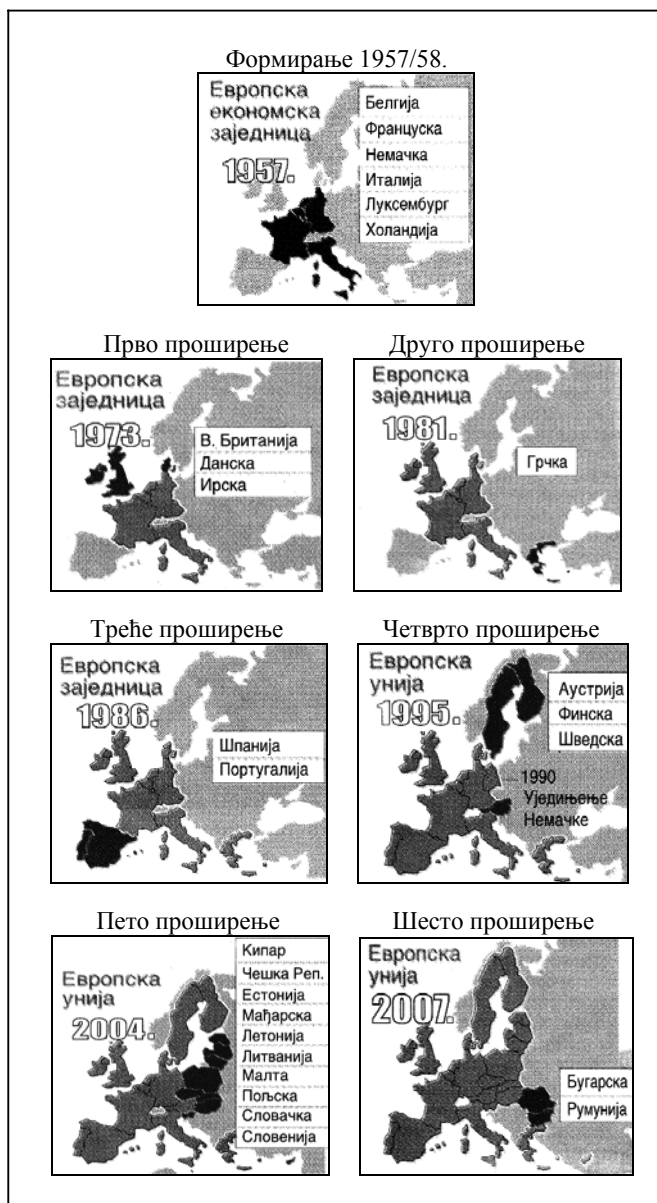
8) После предлога француског премијера Аристиде Бријана у Друштву народа 1929. године да се формира Федерација европских држава, већ 1930. године уследио је његов документ „Меморандум о организацији система Европске федералне уније“. Али, економска криза, појава наци-фашизма и Други светски рат маргинализовали су ове интеграционе процесе.

Шуман (сматра се фундаментом европске интеграције) и стварање Европског савета, чији је Статут 5. маја 1949. године Лондонским споразумом потписало десет земаља, од којих само две, Шведска и Ирска, нису месец дана раније учествовале у формирању НАТО-а!!! Уследио је Шуманов план којим је Француска изразила спремност на иницијално привредно заједништво са Немачком (у области угља и челика као „најмањег заједничког садржаоца“), а потом Декларација 9. маја 1950. године (Дан Европе). То је довело до оснивања Европске заједнице за угљ и челик (ЕЗУЧ) Париским уговором који је 18. априла 1951. године потписало шест земаља, међу којима само СР Немачка није била оснивач НАТО!!!

ГЕОПОЛИТИЧКА СУШТИНА ШИРЕЊА ЕВРОПСКЕ ИНТЕГРАЦИЈЕ

Иста „европска шесторица“ која је основала ЕЗУЧ у Риму су 27. марта 1957. године потписали уговоре о Европској економској заједници (ЕЕЗ) и Европској заједници за атомску енергију (ЕВРОАТОМ). Уговори су ступили на снагу 1. јануара 1958. године и то је датум званичног оснивања садашње Европске Уније. Заједништво је тако обухватило готово читаву привреду, али је имало и изразиту геополитичку конотацију. Све земље-оснивачи већ од 1955. године биле су у НАТО-а(!!!), а њихове историјски наслеђене спорове и парцијалне интересе пацификовао је неприкосновени војни и економски ауторитет предводника алијансе – САД. У географском смислу, новоформирана ЕЕЗ није у целини обухватала три европска макро-региона (западну, јужну и централну), али су са становишта геополитичког положаја и значаја то биле веома важне партиципације – Француска и Италија контролисале су западни Медитеран и пролаз према источном делу басена (Сицилијански канал); СР Немачка је била бедем истурен према „Чешкој тврђави“ и „Коридору ратова“, тј. прва линија одбране од „Руске опасности“; земље БеНеЛукса и, такође, Француска су пространим литоралном партиципацијом омогућавале квалитетно и дугорочно фундаирање европског „стуба“ трансатлантског „моста“. Тако је формирано пространо и компактно језгро (1,164 милиона км²) око кога је касније у шест фаза (закључно са 2007. годином) нарастала и изнутра јачала европска интеграција. (скица 4)

Скица 4: Формирање и шест фаза проширења европске интегарције

- Прво проширење – Упркос захуктавању Хладног рата, који је у централној Европи имао драматичне разmere (мађарска и чешка

криза), те јачању унутрашњег јединства ЕЕЗ (Царинска унија 1968. године, Европска политичка сарадња 1970. године...), експанзија се није остваривала управо због разлика у геополитичким перцепцијама европске будућности. На једној страни био је америчко-британски приступ који је подразумевао јачање војног савезништва, геостратегијске димензије и трансатлантског карактера европске интеграције као инструмента у биполарном сучељавању, док је на другој страни била Де Голова визија европске аутономности и поступног повезивања у географским континенталним контурама. Управо Де Гол се својим ауторитетом у два маха (1963. и 1967. године) супротставио пријему Велике Британије због блиских веза са САД. После његовог силаска са политичке сцене остварено је прво проширење (1. јануара 1973. године). Тадашња Европска заједница постала је групација „деветорице“ (1,522 милиона км²) и најавила свој будући трансгресиони територијални тренд. Геополитички значај новопримљених земаља био је очигледан: Велика Британија је употпунила атлантску „фасаду“, успоставила недостајућу евро-америчку „копчу“ и постала поуздани амерички експонент унутар европске интеграције („амерички носач авиона на западним обалама Европе“); Ирска, иако је остала изван НАТО, имала је сличну позицију; Данска је излазом на стратешки важне мореузе Скагерак и Категат контролисала поморски пут Балтичко-Северно море, тј. баражирала совјетски излаз у Атлантис.

- *Друго проширење* – Пријем Грчке 1. јануара 1981. године био је по многим показатељима преседан, а узроци проширења Заједнице за само једну земљу мимо успостављених стандарда могу се пронаћи у геополитичким приликама и потребама. У претходној деценији Грчку је потресала политичка, економска и безбедносна нестабилност, те ангажман у кризи на Кипру са амбицијом да припоји ово острво и тако практично медитеранску маритимност Турске сведе само на геостратешки хендикепиран „приступ сланој води“. То је сукоб ове две земље довело на ивицу рата и раздора унутар НАТО коме су обе припадале још од његовог првог проширења 1952. године. У контексту биполарног сучељавања величила и значаја Грчке и Турске у источном Медитерану, Егејском басену и зони Мореуза, Запад није могао да дозволи даљи развој конфликтног сценарија. Са пацификованом балканском и православно Грчком у свом саставу, Европска заједница „десеторице“ (1,654 милиона км²) релативизовала је своју дотадашњу просторну компактност и католичко-протестантски ексклузивитет, али је учинила снажан искорак према југоистоку Европе и добила значајно источномедитеранско упириште.

- *Треће проширење* – Прекид свих институционалних веза Гренланда са Европском заједницом 1985. године (на основу референдума 1979. године) није имао знатнијих последица за европско јединство⁹⁾ и брзо је „забашурен“ пријемом Шпаније и Португалије 1. јануара 1986. године („дванаесторица“). Обе државе су већ биле чланице НАТО (Португалија од оснивања, а Шпанија од 1982. године), а за прикључење европској интеграцији пресудно их је квалификовао улазак у постаутократско и економски стабилније раздобље. Експанзијом на Пиринејско полуострво ЕЗ је просторно знатно увећана (2,250 милиона км²), а истовремено је употпуњено њено и атлантско и медитеранско прочеље. Ипак, на југозападном „темену“ апроксимативног територијалног европског „торзоа“ остао је Гибралтар као спорна тачка између Велике Британије и Шпаније још од почетка 18. века, и то упркос припадности и обе земље и ЕЗ и НАТО, те декларативном закљичању да „територија и границе у уједињеној Европи нису важне“.

- *Четврто проширење* – Тектонски геополитички поремећај настао окончањем Хладног рата, падом Берлинског зида, превазилажењем биполарне поделе Европе и дезинтеграцијом источног блока произвео је уједињење Немачке прикључењем СР Немачкој пет *lander*-а из састава ДР Немачке 1990. године. ЕЗ се тако територијално увећала за 108.177 км², али то није значило да је добила тринаестог члана. Геополитички значај тог тзв. *невидљивог проширења* био је немерљив: Немачка није више била „економски цин, а политички патуљак“, већ је постала вишедимензионални „цин у срцу Европе“ способан да осталима наметне сопствене геополитичке интересе (доказ је непосредан ангажман у „разби-распаду“ СФРЈ); европска интеграција показала се способном да експанзију настави и са друге стране вишедеценијске баријере – бивше Гвоздене завесе; отворена су врата за даље ширење на исток не само европске интеграције, него и НАТО. Преломни геополитички потез био је, такође, Уговор о Европској Унији потписан у Мастрихту 7. фебруара 1992. године (ступио на снагу 1. новембра 1993. године), захваљујући коме је европска интеграција кренула у федералистичку будућност, тј. у изградњу државног субјективитета. Ту суштинску унутрашњу трансформацију сустигло је 1. јануара 1995. године ново проширење на Шведску, Финску и Аустрију. Иако ове три државе нису биле чланице НАТО, а то нису ни данас, њихова западна, атлантистичка и антируска геополитичка оријентација је неупит-

9) Гренланд је највеће острво на свету (2,2 милиона км²) и саставни део Данске, али од 1979. година ужива пуну аутономију (да није иступио из ЕУ, Данска би, *de facto*, била убедљиво највећа земља ЕУ!). Физичко-географски припада северноамеричком континенту и за САД има велики геостратегијски значај.

на. Европска „петнаесторица“ (3,23 милиона км²) тако се појавила на западним и северним обалама Балтичког басена и ојачала своју средњоевропску и германску црту.

- *Пето проширење* – Према броју земаља (десет) и пространости прикључене територије (738.473 км²) највеће проширење европске интеграције имало је све карактеристике победничког померања трансгресионог frontiјера на рачун пораженог. То се, у првом реду, односи на континуирану „завесу“ осам бивших држава (шест су биле у саставу некадашњих социјалистичких федерација) од Балтика до Јадрана које су претходно постале чланице НАТО, али и на две традиционално стратешки важне острвске средоземне земље – Малту и Кипар¹⁰). Иако готово ни једна земља није задовољавала све критеријуме пријема, геополитички мотиви били су пресудни: Пољска, Литванија, Летонија и Естонија, карактеристичне по историјском антируском ставу, свеле су балтичку партиципацију Русије само на Калињинградску ексклаву и источне обале Финског залива (Санкт Петербург са широм гравитационом зоном); Чешка и Словачка употпуњавале су контролу централне Европе; са Мађарском је „Панонска лепеза“ геостратешки преоријентисана према истоку и југоистоку, а Словенија је новонасталој трансевропској „завеси“ омогућавала да се „спусти“ до самог северног Јадрана. Називајући овај трансевропски појас земаља меридијанског правца пружања „Новом Европом“ и наглашавајући њихову важност за америчке интересе, Доналд Рамсфелд непосредно је најавио да би у будућности њима могла да буде намењена и манипулативна улога „клина“ за већ тада антиципирано интензивирање немачко-руских, тј. евро-руских геоекономских и геополитичких веза¹¹). У сваком случају, европска „двадесетпеторица“ представљале су велику и снажну „империју“ на западу Евроазије (3,969 милиона км²) која је са новим проширењем дошла до северозападних граница Русије.

- *Шесто проширење* – Укључивањем Румуније и Бугарске 1. јануара 2007. године европска „двадесетседморица“ су повећала територију на 4,323 милиона км². И даље је остало неспорно: „Ширење ЕУ је процес на који утиче геополитика. Приступање Румуније и Бугарске 2007. године углавном је било мотивисано же-

10) Кипар је посебан куриозитет јер као подељена земља није испуњавао основни услов за пријем у ЕУ („Зелена линија“ дели чак и главни град Никозију).

11) „Земље груписане у Рамсфелдову тзв. Нову Европу имају запањујуће сличне не само спољашње просторне обресе, већ и тампонску геополитичку улогу са Мекиндеровим Санитарним кордоном из 1919. године“. Видети: Степић, М. (2009), „Могућности симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану“, *Национални интерес*, год. V, vol. 5, бр. 1-2/2009, Институт за политичке студије, Београд.

љом ЕУ да спречи било какав руски утицај на немирном Западном Балкану¹²⁾. Према наведеном фрагменту *Stratfor*-ове анализе, ове две земље не само да нису тада биле спремне за приступање Унији, него то нису ни данас, али се и на овом примеру показало да постоји комплементарност проширивања ЕУ са експанзијом НАТО. Штавише, САД посредством Северноатлантског савеза читав процес суштински дефинишу и њиме мање или више суптилно управљају (обе наведене земље су у НАТО од 2004. године). Директно трансбалканско територијално повезивање „Панонске лепезе“ у централној Европи (Мађарска) са „сидром НАТО“ на југоистоку Европе и источном Медитерану (Турска, Грчка), тј. успостављање институционализоване алтернативе несигурном „Балканском геополитичком луку“¹³⁾ за чије формирање је искоришћена ратна дезинтеграција Југославије, био је један геополитички мотив. Други, можда ургентнији изазов, био је излаз у Црноморски басен као зону неприкосновених руских интереса, приближавање руским границама са јужне стране и физички контакт (копно-поморски) са експонентима у црноморско-кавказско-каспијској зони (земље ГУ-АМ¹⁴⁾). Упоредо, превентивно је баражиран могући трансбалкански *intermarium*-ски (црноморско-јадрански) правац реактивирања руских интереса на југоистоку Европе, у првој фази геоекономски (гасоводни), а потом геополитички и геостратегијски. Дакле, ширење европске интеграције и НАТО су суштински усаглашени процеси, покренути као биполарна геополитичка и геостратегијска таласократска потреба САД и приатлантске Европе, али настављени и у постхладноратовском периоду као територијална манифестација тријумфа победника. НАТО је настао десетак године пре ЕЕЗ (две године пре ЕЗУЧ) и имао је више иницијалних европских чланова (10 према 6). Раније је почео и предњачио је у експанзији. НАТО је до сада имао седам, а европска интеграција шест циклуса проширења. У Европи НАТО тренутно има 26 држава-чланица, а ЕУ 27. Само 6 земаља ЕУ није у НАТО. Само 5 европских чланица НАТО није у ЕУ (међу њима Турска и Хрватска су званични кандидати, а Исланд предузима активности које воде приступу). Правило да приступању ЕУ претходи прикључење НАТО у последња два циклуса 2004. и 2007. године (12 земаља) има само два изузет-

12) www.stratfor.com/memberships/149009/analysis/20091117_eu_rapidly_expanding_balkans

13) Детаљну анализу и картографски приказ „Балканског геополитичког лука“ видети у: Стенић, М. (2004), *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд. (стр. 205-219)

14) Пројектовани и од САД инструментализовани лук ГУАМ (Грузија, Украјина, Азербејџан и Молдавија) требало би са југа да сузбије руске амбиције од источне Европе до Каспијског басена.

ка и они не важе за бивше социјалистичке источноевропске земље (ради се о Малти и Кипру). (табела 1) Експанзија и НАТО и ЕУ има одлике империјалног транслирања геополитичког frontiјера. Изузимајући само финско-руску границу, источна граница НАТО истовремено је и источна граница ЕУ (Финска није у НАТО, а је-сте у ЕУ). Где су крајњи територијални домети ЕУ и да ли ће се они поклапати са границама експанзије НАТО? Какве су перспективе ЕУ у контексту све израженијих егзистенцијалних геоекономских веза са Русијом (у блиској будућности првенствено енергетских), на једној страни, те наслеђеног геостратегијског трансатлантског савезништва, на другој страни?

Табела 1: Европске земље чланице НАТО и/или ЕУ

Број	Држава	Година приступа НАТО	Година приступа ЕЕЗ/ЕЗ/ЕУ
1.	Белгија	1949.	1958.
2.	Холандија	1949.	1958.
3.	Луксембург	1949.	1958.
4.	Француска	1949.	1958.
5.	Италија	1949.	1958.
6.	Данска	1949.	1973.
7.	В. Британија	1949.	1973.
8.	Норвешка	1949.	није у ЕУ
9.	Португалија	1949.	1986.
10.	Исланд	1949.	није у ЕУ
11.	Грчка	1952.	1981.
12.	Турска	1952.	није у ЕУ
13.	СР Немачка	1955.	1958.
14.	Шпанија	1982.	1986.
15.	Пољска	1999.	2004.
16.	Чешка	1999.	2004.
17.	Мађарска	1999.	2004.
18.	Литванија	2004.	2004.
19.	Летонија	2004.	2004.
20.	Естонија	2004.	2004.
21.	Словачка	2004.	2004.
22.	Словенија	2004.	2004.
23.	Румунија	2004.	2007.
24.	Бугарска	2004.	2007.
25.	Хрватска	2009.	није у ЕУ
26.	Албанија	2009.	није у ЕУ
27.	Ирска	није у НАТО	1973.
28.	Аустрија	није у НАТО	1995.
29.	Шведска	није у НАТО	1995.
30.	Финска	није у НАТО	1995.
31.	Малта	није у НАТО	2004.
32.	Кипар	није у НАТО	2004.

СРБИЈА У КОНТЕКСТУ АМЕРИЧКИХ И РУ- СКИХ ГЕОПОЛИТИЧКИХ ПЕРЦЕПЦИ- ЈА БУДУЋНОСТИ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Перспективе Европске Уније зависе од исхода постмодерног „рата“ који се захуктава између старих супарника – САД, чија се глобална доминација све више доводи у питање, и Русије, која се убрзано враћа у светску, али првенствено евроазијску и европску геополитичку арену.

САД и у будућности перцепирају Европу у оквирима трансатлантске заједнице која би требало да задржи водећу позицију у светским размерама.¹⁵⁾ Сходно томе, ранија улога Европе као евроазијске „виталне периферије“ и „најбитнијег америчког мостобрана на евроазијском континенту“ ће се смањивати, али неће нестати јер „без чврстих трансатлантских веза, амерички примат у Евроазији брзо би се изгубио“.¹⁶⁾ Задржаће се њена функција „истуреног положаја“ у сузбијању руског трансконтиненталног утицаја, који се у САД препознаје као „поновни империјализам Русије“¹⁷⁾, усмерен према западу Евроазије. У ствари, у неоригинално неоспајкменистички иновираним концепцијама Европа је деградирајуће сведена на **геополитички објекат** чија инструментализација може да послужи макрорегионалном преуређењу Евроазије под америчким патронатом, што подразумева не само кенановско (хладноратовско) *обуздавање* Русије, него њено даље збигњевистичко (постхладноратовско) *опкољавање*, *сузбијање*¹⁸⁾, па чак и *конфедерализовање*¹⁹⁾. Међутим, будуће америчко глобално геополитичко функционисање Европе (првенствено ЕУ) суочиће се са бројним изазовима, међу којима су најважнији унутаревропски неспоразуми, пораст евроскептицизма, неинтегрисаност муслиманских имиграната, проблем /не/пријема Турске, уплив руских геополитичких

15) Бжежински, З. (2009), *Друга шанса Америке – три председника и криза америчке суперсиле*, ЈП Службени гласник; Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд. Видети америчку перцепцију геополитичког положаја и улоге Европе на карти „Централни положај атлантске заједнице у светским размерама“ (стр. 108)

16) Бжежински, З. (2001), *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица; Романов, Бања Лука. (стр. 34, 57, 59)

17) Кисинџер, Х. (2003), *Да ли је Америци потребна спољна политика – у сусрет дипломатији 21. века*, БМГ, Београд. (стр. 81)

18) Бжежински, З., *Велика шаховска табла*. (стр. 33-56)

19) Видети идеју и карту о конфедерализовању садашње Русије у: Brzezinski, Z. (1997), „A Geostrategy for Eurasia“, *Foreign Affairs*, Vol. 76, № 5, Sept./Oct. 1997.

тичких интереса (посредством Немачке и Италије) услед европске енергетске зависности...²⁰⁾

Дакле, америчка полазишта су следећа:

- Ако у будућности није могуће задржати америчку *глобалну супремацију*, онда је неопходно задржати њено *глобално вођство*, што је и даље могуће само захваљујући управљању Евроазијом;
- Геополитички status quo и спречавање истискивања САД из Евроазије могући су само наставком америчке контроле далекоисточног, а нарочито европског „мостобрана“; стога је руско преузимање Европе (зло)употребом њене енергетске зависности неопходно спречити;
- Витални амерички интерес јесте очување трансатлантског (таласократског) геополитичког идентитета Европе, али и његово ширење према истоку на нове „савезнике“, посредством координисане експанзије ЕУ и НАТО.

Русија постхладноратовску униполарну мондијалистичку доминацију САД види као прелазну фазу ка будућој мултиполарној геополитичкој структури света. Полазећи од Дугинове неоевроазијске геополитичке концепције, руски ангажман на демонтирању америчке глобалне надмоћи геополитички се заснива на успостављању што већег броја партнерских веза, међу којима су најважније усмерене од Русије као „језгра“ према кључним зонама евроазијског обода: Кини, Индокини, Индији, Блиском и Средњем Истоку. Међутим, кључни „вектори“ руске мултиполарне контрастратегије оријентисани су на Европу (ЕУ) и Јапан са циљем да омогуће фрактуру америчког трансатлантског и транспацифичког мостобрана на западном и источном прочељу Евроазије.²¹⁾ „Уместо садашњег анти-руског/евроазијског стратешког трилатералног савеза „Великих простора“, (Европа+Америка+Далеки Исток), са САД као „центром“ („Империјом“), Дугин се залаже за формирање анти-трилатерале (Европа+Русија/Евроазија+Далеки Исток), са руско-евроазијском „Империјом“ као језгром.“²²⁾ Њен циљ је да утицаје САД из западног и источног приобаља Евроазије одбаци

20) На ове европске трендове упозорио је новог америчког председника *Национални обавештајни савет* у свом извештају „Глобална кретања до 2025. – трансформисани свет“ из 2008. године.

21) Видети: *Map of Russian-Eurasian reaction against unipolar globalization – counterstrategy*, (Евразийская теория в картах), www.evrasia.info

22) Степић, М. (2008), „Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“, *Русија и Балкан – питање сарадње и безбедности*, Институт за политичке студије, Београд. (стр. 41)

назад до средишњих делова Атлантика и Пацифика, тј. да их сведе само на америчку копнену масу²³⁾. Тако би се дошло до „реалне мултиполарности“. Сходно томе, у новонастајућој мултиполарној структури света Русија „нуди“ Европи позицију самосталног и од САД одвојеног пола моћи („Европски велики простор“), поновно успостављање примамљиве и самодопадљиве улоге **геополитичког субјекта**, те повратак у „природни“ геополитички ареал Евроазије. Ипак, то би била само нужна прелазна фаза до успостављања историјски доказаног и равнотежног светског поретка – геополитичког дуализма – у виду „новог модела биполарности“²⁴⁾. Води ли то ка стварању интегралног блока у облику *Евро-Русије* као евроазијске телурукратске „Империје“, која би била прво један од светских мултиполарних, а потом биполарних блокова?²⁵⁾

Дакле, руска полазишта су следећа:

- Да би се окончала америчка униполарна доминација неопходно је прекинути њихову контролу Евроазије, а то није могуће постићи без демотирања трансатлантског европског мостобрана који чине ЕУ (политички и економски) и НАТО (војно);
- Руско „ослобађање“ Европе/ЕУ од анахроне постхладноратовске контроле САД требало би остваривати поступно и невојним средствима; „формула“ је пронађена у успостављању стратешких цевоводних конекција (за Европу/ЕУ **нема** више „руске опасности“, а **има** руских ресурса, нарочито нафте и гаса);
- Упоредо са прекидањем америчке контроле, а са формирањем „Европског великог простора“, потребна је трансформација геополитичког идентитета Европе/ЕУ од трансатлантског (таласократског) ка евроазијском (телурукратском), што је „природан процес“ и дугорочан руски интерес.

За Србију и српске земље у целини од животне је важности да рационално креирају своју перспективу у контексту геополитичке будућности Европе/ЕУ, коју ће у великој мери одређивати две

23) Дугин, А. (2004), *Основи геополитике*, књига 1, Екопрес, Зрењанин, (стр. 206-207)

24) Дугин, А. (2004), *Проект „Евразия“*, ЭКСМО, Яуза. (доступно и у електронској форми: www.evrazia.org). Видети: део „Евразийская геополитика“, поглавље „Геополитика и структура мира в новом тысячелетии“, одељак: „Многополярный мир“.

25) Стенић, М. (1997), „Будућа блоковска структура света“, *Економика*, Vol. XXXIII (1997), № 1-2, Економика, Београд, јануар-фебруар 1997. (стр. 37-41)

велике силе – САД и Русија.²⁶⁾ Полазиште би требало да буде објективна просторна перцепција ЕУ унутар Европе. ЕУ се простире на само 41% територије европског континента. Од САД је мања преко два пута, а од Русије четири пута. Међутим, у Србији пред про-ЕУ пропагандном пресијом објективна (школска) географска спознаја контуре континента „Европе од Атлантика до Урала“ готово потпуно је уступила место деформисаној, доминантно политичкој и економској пројекцији Европе само у границама Европске Уније. Део Европе изван ЕУ, иако територијално већи, је виртуелизован, сматра се варвароликим резидуумом Европе и приказује се готово као *terra nullius* који би требало да послужи као трансгресиони ЕУ-фронтитер. Унутар тог маргинализованог простора коме је додељена улога предприступног карантина налазе се Србија и остале српске земље. У поређењу са осталим државама и народима који су у постхладноратовском периоду укључивани у „евроатлантске интеграције“, српски чинилац имао је једно специфично и трауматично искуство које га разликује од осталих – био је изложен дводеценијској војно-политичко-економској конфронтацији са ЕУ и НАТО без преседана у новијој европској и светској историји, која је почела пристрасним ангажманом у „разби-распаду“ СФР Југославије, а кулминирала непосредним помагањем у стварању, а потом и признавањем независности самопроглашене арбанашке државолике творевине *Republika e Kosovës*.²⁷⁾ У томе би требало тражити разлоге за недовољан проценат подршке српског становништва у Републици Србији и Републици Српској за приступање не само НАТО, него и ЕУ.

Отклон клатна српског ЕУ-опредељења у свом осциловању никада није било у фази масовног *ЕУ-ентузијазма*, иако у екстремним и догматским манифестацијама има бројних примера некритичке ЕУ-филије, која прераста у облике ЕУ-еуфорије, ЕУ-

26) О изазовима будућег српског прозападног и/или проруског опредељења видети у: Степић, М. (2005), „Геополитичка оријентација Србије: евроатлантизам и/или евроазијство“, *Мегатренд ревија*, вол. 2 (2) 2005, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд. (стр. 7-21)

27) Највећи део партијско-политичке класе у Србији пласира (само)завајавајућу формулацију да државолику творевину арбанашке националне мањине у косовско-метохијској области Србије „није признала ЕУ, већ само поједине њене чланице“. Али, тих „појединих чланица“ има 22 (од 27 земаља ЕУ) и међу њима су оне најмоћније – Немачка, Велика Британија, Француска, Италија... Свакако да ови најрепрезентативнији „елементи скупа“ дају својство „читавом скупу“. Подразумева се да су ове државе истовремено и („старе“) чланице НАТО. Сепаратистички акт арбанашке националне мањине на Косову и Метохији нису признале само оне чланице ЕУ које имају сличан проблем (тренутно хиберниран) – Словачка, Румунија, Кипар, Шпанија и Грчка.

фанатизма и ЕУ-утопизма²⁸⁾ (политичке партије, неке страначки монополизоване државне институције и тзв. невладине организације, утицајни појединци, медији са мисијом спровођења српског колективног „преумљења“, „катарзе“ и „суочавања са прошлошћу“...). На супротној страни је снажан *ЕУ-скептицизам*²⁹⁾, који је проистекао из негативних српских искустава стечених током двадесетогодишње „геополитичке транзиције“³⁰⁾ и развио се упркос интензивној пропаганди и доминантним опредељењима партократије (некада само декларативним). Његове екстремне форме могу да иду до граница апсурдне ЕУ-фобије, па чак и до ЕУ-нихилизма. Између ове две позиције је *ЕУ-реализам*, који се смешта у координате „општег тренда“, „традиционалне припадности Западу“(!), „избегавања позиције опкољености и заобиђености“, „укључивања у породицу развијеног и демократског света“... Али, чак и прагматични разлози безалтернативног српског „европског пута“ често се не сагледавају са становишта вишедимензионалних последица у будућности (чак ни економских).³¹⁾ Овим често непомирљивим српским позицијама прикључена је још једна суштинска дилема:

28) Гајић, С. (2009), *Српски евроутопизам*, објављено 19. новембра 2009. године на веб-сајту Нове српске политичке мисли (доступно на <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/srpski-evroutopizam.html>)

29) О српским поимањима Европе и ЕУ видети у: Кнежевић, М. (2008), *Евроскептицизам*, Заслон, Шабац.

30) Термин „геополитичка транзиција“ односи се на раздобље сукцесивне деструкције СФР Југославије, формирање нових држава и државоликих творевина унутар њених некадашњих граница, редефинисања регионалног, европског и глобалног положаја тога простора, те промена балканског утицаја великих сила у контексту постбиполарне промене светског баланса. Видети: Стенић, М. (2004), *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд. (стр. 197)

31) На пример: Иако је формално у Партнерству за мир, Русија се оштро противи ширењу НАТО, па и евентуалном прикључењу Србије том војном савезу. Такође, више пута исказан званични став Русије јесте да она „*никада није била противник*“ уласка Србије у ЕУ. Али, та формулација шаље прилично јасну поруку јер Русија у свом дипломатском вокабулару никада није употребила конструкцију да „*снажно подржава*“ приступање Србије ЕУ. Напротив, руско фокусирање српске будућности обично се посматра у контексту комплементарности ширења ЕУ и НАТО. А економски дискурс не оставља никакву дилему, о чему је амбасадор Руске Федерације у Србији А. В. Конузин био изричит: „Треба да знате (односи се на Србију, прим. М.С.), да бисте удовољили ставу Европе, морате изменити став према Русији. Познато је да имамо потписан споразум о слободној трговини и олакшицама између наше две земље. Чим Србија приступи ЕУ тај споразум ће престати да важи.“ Видети: Конузин В. А. (2009), „Поздравна реч“, *Национални интерес*, 1-2/2009; год. V; vol. 5; Институт за политичке студије, Београд. (стр. 12) Обраћање амбасадора Руске Федерације у Београду на Научном скупу „Спољна политика савремене Русије“, који је одржан у Руском дому у Београду 10. априла 2009. године, у организацији Министарства иностраних послова Руске Федерације, Амбасаде Руске Федерације у Београду и Руског центра за науку и културу „Руски дом“ у Београду.

ако су ЕУ и НАТО комплементарне организације³²⁾, ако је њихово ширење координисано, ако су све бивше социјалистичке земље пре приступања ЕУ (2004. и 2007. године) прво улазиле у НАТО и ако је највећи број европских земаља (првенствено оне најмоћније) упоредо и у ЕУ и у НАТО, да ли је реалан званично прокламован приступ српске политичке номенклатуре: **НАТО – не, ЕУ – да?** Или се ради само о привременој „формули“ која ће да буде у оптицају док се пропагандним „препарирањем“ српске јавности не повећа ниво њеног ЕУ/НАТО-ентузијазма и док се не промени (или „конструктивније тумачи“) сада обавезујућа војна неутралност Србије?

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА: ЕВРОАТЛАНТСКЕ И ДРУГЕ СРПСКЕ ОПЦИЈЕ

Геополитичко позиционирање српског чиниоца у будућности зависиће веома мало од његове аутономне воље, интереса, умешности и објективне /не/моћи. Романтичарске идеје и покушаји југоносталгичарског, паранесврстаног (псеудо)балансирања на све већем броју „стратешких стубова наше спољне политике“ мораће да уступе место рационалном разматрању и прилагођавању главним опцијама положаја унутар балканских пројекција глобалних и /транс/континенталних геополитичких концепција кључних „нумера“ на скали светске моћи:

- „Евроатлантске интеграције“ форсирају се као примарни српски спољнополитички циљ. Али, пут ка њима биће дуготрајан и мукотрпан. Будући да се односи у свету и унутар ЕУ/НАТО убрзано мењају, није искључено да до приступања и не дође. Ако се интеграција ипак оствари, она може да буде потпуна, тј. да подразумева чланство и у ЕУ и у НАТО, али и само у ЕУ (мање вероватна опција јесте чланство само у НАТО). Али, круцијално важан биће одговор на питање да ли ће тада ЕУ и НАТО имати садашња својства или ће то бити суштински трансформисане, изразитије струк-

32) Официјелни став и ЕУ и НАТО о међусобном односу дефинисан је као „стратешко партнерство“. Свака евентуална српска дилема отклоњена је управо у Београду на расправи названој „Самит НАТО 2009. – нове чланице, старе чланице“, одржаној у амбасади Чешке Републике у априлу 2009. године, где је констатовано да су ЕУ и НАТО „две комплементарне организације“. Француски војни аташе у Београду и учесник у тој расправи био је још одређенији, поручивши да се не може рећи да је „НАТО хардвер, а ЕУ софтвер“, већ да су НАТО и ЕУ још више од тога – „лева и десна нога“ за безбедност њихових чланица. Видети чланак „Нато и ЕУ су комплементарни“, *Политика*, 25. април 2009. година. Дакле, може се закључити да је ЕУ економско-политичко, а НАТО војно-стратешкиско „крило“ трансатлантизма.

турисане и асиметричне творевине, где ће статус српског чиниоца бити крајње маргинализован. Тако би у геостратегијском смислу била извесна српска припадност проамеричкој тампон-зони од Балтичког мора на северу до Црноморског, Јадранског и Егејског басена на југу (Рамсфелдова „Нова Европа“) која и сада постоји, а чија би баражна функција према „осовини Берлин-Москва“ била још непосреднија.

- Извесно сагласје са овом опцијом могло би да се успостави ако би српски чинилац припао интересној сфери једне и/или друге регионалне силе, Немачке и Турске, чак и ако оне не би остале доследни следбеници трансатлантизма. Сходно томе, српске територије (делимично или у целини) могле би да буду укључене у подунавску (централноевропско-балканску) зону немачког геополитичког и геоекономског утицаја унутар или изван будуће трансформисане и проширене ЕУ, али и препуштене балканском фрагменту нараслих неоосманских амбиција Турске као могућа сатисфакција за њено бесконачно чекање на пријем у ЕУ.

- Иако је донедавно изгледало као прворазредна псеудонаучна јерес, бројни геополитички индикатори упућују на закључак да би будућа српска позиција могла да потврди стереотип таласократског Запада о руском експоненту на југоистоку Европе. У првој фази српски чинилац имао би незахвалну улогу „ноге у балканским вратима“ која још нису „затворила“ празнину у америчком доминирању Европом, потом би се његова и даље деликатна функција трансформисала у део стратешког проруског трансбалканског „клина“ за пробијање америчког обруча око Русије и демонтажа америчког трансатлантског мостобрана у Европи, да би дугорочно српски чинилац на Балкану остао једна од упоришних тачака руског преотимања Европе од САД и формирања интегралног евро-руског блока као пола глобалне моћи.

Milomir Stepić

GEOPOLITICAL EXPANSION OF THE EUROPEAN UNION AND STATUS OF SERBIA

Summary

The creation and expansion of the European Union are generally understood as economic and political processes. Geopolitical aspects are marginalized regarding their significant role. In theoretical sense the development of the European Union is based on the Heartland-Rimland concept of the Cold War, and in practical geostrategic sense it re-

presents, along with NATO, American transatlantic defense in the west of Eurasia. Preparation, formation and expansion of the integration are the main proofs that geopolitical causes and consequences still exists even in post-bipolar era. The European Union and NATO are two complementary organizations with consistent territorial expansion. Nevertheless, in the first decade of the 21st century geopolitical interests of Russia and Europe have been reactivated. Those interests are based on theoretical aspects of Neo-Eurasian and they will be gradually implemented by the geopolitical use of networks of Gus Line and Pipe Line that will supply energy-dependent Europe. Balkan, Serbia and Serbian countries must find their place in the context of current and future US-Russian competition to win Europe.

Key words: geopolitics, expansion, the European Union, NATO, Serbia.

ЛИТЕРАТУРА

- Бжежински, Збигњев (2001), *Велика шаховска табла*, ЦИД, Подгорица; Романов, Бања Лука.
- Бжежински, Збигњев (2009), *Друга шанса Америке – три председника и криза америчке суперсиле*, ЈП Службени гласник; Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд.
- Brzezinski, Zbigniew (1997), „A Geostrategy for Eurasia“, *Foreign Affairs*, Vol. 76, № 5, Sept./Oct. 1997.
- Гајић, Саша (2009), *Српски евроутопизам*, објављено 19. новембра 2009. године на веб-сајту Нове српске политичке мисли (доступно на <http://www.nspm.rs/kuda-ide-srbija/srpski-evroutopizam.html>)
- Група аутора (1999), *Светска енциклопедија мира*, том 2, Завод за уџбенике и наставна средства; Центар за демократију; Гутенбергова галаксија, Београд.
- Дугин, Александар (2004), *Основи геополитике*, књига 1, Екопрес, Зрењанин.
- Дугин, Александар (2004), *Проект „Евразия“*, ЭКСМО, Якуз. (доступно и у електронској форми: www.evrasia.org).
- Кисинџер, Хенри (2003), *Да ли је Америци потребна спољна политика – у сусрет дипломатији 21. века*, БМГ, Београд.
- Кнежевић, Милош (2008), *Евроскептицизам*, Заслон, Шабац.
- Конузин, Александар В. (2009), „Поздравна реч“, *Национални интерес*, 1-2/2009; год. V; vol. 5; Институт за политичке студије, Београд.
- Mackinder, Halford (1904), „The Geographical Pivot of History“, *Geographical Journal*, 23(1904), The Royal Geographical Society, London.
- Mackinder, Halford (1996), *Democratic Ideals and Relity*, National Defense University Press, Washington, DC. /електронско издање/ (оригинално издање: Henry Holt & Co., New York, 1919.)
- Mackinder, Halford (1996), „The Round World and the Winning of the Peace“, у: *Democratic Ideals and Relity*, National Defense University Press, Washington,

- DC. /електронско издање/ (оригинално издање: Foreign Affairs, July 1943, Councel on Foreign Relations, Inc., New York)
- Mahan, Alfred (2004), *The Influence of Sea Power upon History 1660-1783*, The Project Gutenberg Ebook. (оригинално издање 1890. године)
- Spykman, Nicholas (1942), *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*, Harcourt, Brace & Co., New York.
- Spykman, Nicholas (1944), *The Geography of the Peace*, Harcourt, Brace & Co., New York.
- Степић, Миломир (1997), „Будућа блоковска структура света“, *Економика*, Vol. XXXIII (1997), № 1-2, Економика, Београд, јануар-фебруар 1997.
- Степић, Миломир (2004), *Српско питање – геополитичко питање*, Јантар-група, Београд.
- Степић, Миломир (2005), „Геополитичка оријентација Србије: евроатлантизам и/или евроазијство“, *Мегатренд ревија*, вол. 2 (2) 2005, Мегатренд универзитет примењених наука, Београд.
- Степић, Миломир (2008), „Србија у евроазијској и неоевроазијској концепцији – упоредна геополитичка анализа“, *Русија и Балкан – питање сарадње и безбедности*, Институт за политичке студије, Београд.
- Степић, Миломир (2009), „Могућности симбиозе српских и руских геополитичких интереса на Балкану“, *Национални интерес*, год. V, vol. 5, бр. 1-2/2009., Институт за политичке студије, Београд.
- Chaliand, Gérard; Rageau, Jean-Pierre (1983), *Atlas Stratégique – Géopolitique des rapports de forces dans le monde*, Fayard, Paris.
- www.evrazia.info
- www.stratfor.com/memberships/149009/analysis/20091117_eu_rapidly_expanding_balkans

